

DIE MILITÊRE BOUKUNS IN DIE NEDERLANDE EN SY EERTYDSE KOLONIES (1500-1800)*

In hierdie artikel sal ons die geskiedenis van sekere Nederlandse vestingwerke in die eertydse Hollandse kolonies en invloedssfeer bespreek.

Besondere aandag sal aan die bou van ons belangrikste historiese monument, die Kasteel, asook aan militêre ingenieurs wat dié gebou ontwerp het, gewy word. Handelmaatskappye soos die V.O.C. en die W.I.C. het, gewoonlik uit kommersiële en soms uit suiwer militêre oorwegings, tot die bou van versterkings oorgegaan in dié gebiede wat as belangrik beskou is om hul belange sowel teen inheemse aanslae as teen vreedsame of gewelddadige uitheemse medediging te kan verdedig. Op dié wyse het daar 'n groot aantal handelskastele, forte en versterkte poste van Nederlandse oorsprong in die toenmalige Oos-Indië, op die eiland Ceylon, aan die kus van Wes-Afrika, aan die noordkus van Suid-Amerika, aan ons suidpunt en elders ontstaan. Om die nedersetting aan die Kaap de Goede Hoop te beskerm, het 'n fort verrys waarvan die betekenis moeilik oorskat kan word.

Agter die bou van al hierdie versterkings lê 'n interessante geskiedenis wat o.m. teruggaan tot die opkoms van die stede in 'n ware land van stede, die Nederlande.

1 Die opkoms van die Nederlandse vestingboukunde

Wie in 'n werk soos prof. dr. W. Jappe Alberts se studie *De Middeleeuwse Stad*, (Bussum, 1965) lees en die kenmerke van so 'n stad nagaan, sien dat een van dié kenmerke die omwalling met mure, torings, poorte en gragte was wat — soos die skrywer daaraan toevoeg — die inwoners veiligheid gebied het. Eie bestuur van dié stedelike gemeenskap, wat soos 'n eiland in 'n bepaalde gebied gelê het, het ook verantwoordelikhede meegebring soos die sorg vir die vestingwerke deur die stedelike bestuur.

Nie alleen was dit die taak van die stedelike owerheid om die stedelike verdedigingswerke te laat bou nie, maar ook om die grondwalle, mure, poorte, geskut e.d.m. te onderhou en die stedelike verdediging te organiseer.

Wanneer die staatkundige verhoudings van die Middeleeue en faktore soos nader tussen verskillende stede, wrywings met landshere e.d.m. in aanmerking geneem word, dan kan hieruit afgelei word dat stedelike militêre aangeleenthede 'n belangrike plek in die werksaamhede van 'n stadsbestuur ingeneem het.

Voortdurende waaksaamheid en 'n doelbewuste streef om aanhoudend tred te hou met die jongste resultate van die versterkingskuns, wat — soos tans wyle kol. W. H. Schukking in sy publikasie *De oude vestingwerken van Nederland* (Amsterdam, 1947) beklemtoon — veral na die uitvinding van buskruit tot 'n militêr-tegniese wetenskap ontwikkel het, kan dan o.i. ook as 'n feit aanvaar word.

2 Ontwikkeling tydens die Tagtigjarige Oorlog

Belangrik is ook die feit dat die Tagtigjarige oorlog (1568-1648), wat die krygsverrigtings op land betref, feitlik sonder uitsondering 'n versterkings- of vestingoorlog was. Skrywers vestig dan ook die aandag daarop dat prins Maurits (1585-1625) slegs 'n tweetal belangrike veldslae gelewer het, terwyl sy opvolger, prins Frederik Hendrik (1625-1647), gedurende sy militêre veldtogte uitsluitend stede beleër het.

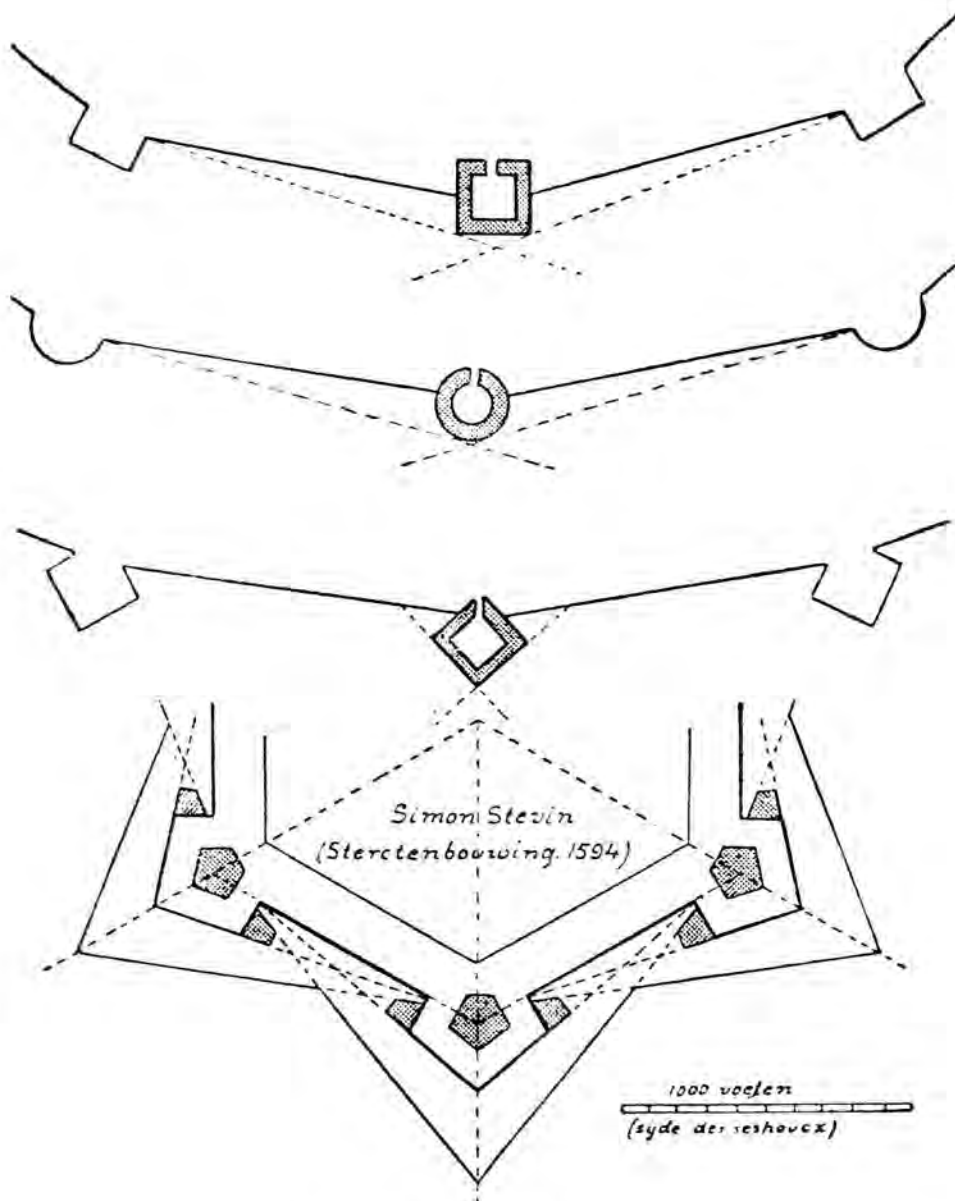
Voorbeelde om dié verskynsel toe te lig, is o.m. die volgende: In 1591 het prins Maurits agtereenvolgens Zutphen, Deventer, Delfzijl, Hulst en Nijmegen beleër en ingeneem; in 1592 volg Steenwijk en Coevorden, in 1593 Geertruidenberg, in 1594 die stad Groningen.

*Ons dank aan dr. W. H. J. Punt, direkteur van die *Stigting Simon van der Stel*, vir verleende toestemming om hierdie bydrae en 'n aantal illustrasies wat vroeër in die Stigting se publikasie *Ons Kaapse Gewels* verskyn het, vir *Militaria* te mag gebruik.

Prins Frederik Hendrik het veral roem verwerf deur die beleëring en verowering van 's Hertogenbosch (1629) en Venlo, Roermond en Maastricht (1632). Sy ere-naam, die *stedendwinger*, is 'n duidelike aanduiding van die besondere geaardheid van sy militêre optrede.

'n Groot deel van die vryheidstryd teen Spanje was 'n vestingstryd en name van stede soos Den Briel, Haarlem, Alkmaar en Leiden is vir selfs die hedendaagse Nederlander oneindig meer as slegs 'n aantal name.

Op die bekende *Zijlpoort*, een van die ou toegange tot die stad Leiden, pryk die stadswaap met sy trotse devies *Haec Libertatis Ergo*: Dit ter wille van die vryheid. 'n spreuk met 'n veelsydige betekenis, 'n waarskuwing uit die ver verlede aan elke vyand gerig!

Die ontwikkeling van die bastion.
The development of the bastion.

Stichting Menno van Cochoorn.

*Die kasteel Valeria, Wallis, Switserland, 'n mooi voorbeeld van 'n bergvesting.
Op die agtergrond die dorpie Sion.*

Foto: Office National Suisse du Tourisme, Zurich.

*The Valeria castle, Wallis, Switzerland, a good example of mountain fortification.
In the background the village Sion.*

Photograph: Swiss National Tourist Office, Zurich.

3 Die bastion of bolwerk

Voordat buskruit 'n rewolusionêre omwenteling op die gebied van oorlogvoering teweeggebring het, was die verdediging en die verdedigingsmiddels waaroor burgte, kastele en stede beskik het gewoonlik sterker as dié middels waaroor die aanvaller beskik het. Nadat buskruit sy intrede gedoen het, het die posisie van die aanvaller geleidelik in sy voordeel begin verander en was die verdedigers genoodsaak om hul bestaande verdedigingswerke te hersien en te verbeter.

Op dié wyse het, aldus die toenmalige maj. W. H. Schukking in sy studie *Grepen uit de geschiedenis van die Nederlandsche vestingen*, (Arnhem, 1934), die vyfhoekige bolwerk of bastion 'n onontbeerlike bestanddeel van die sestende eeu se vestingbou geword.

In 1525 het, aldus dieselfde skrywer, die Italiaanse argitek Michel Sanmichele die vestingwerke van Verona van klein bastions begin voorsien. Landgenote van hierdie boumeester-uitvinder, soos Alexander de Pasqualini en Donato de Bono, het die kuns van bastionering na die Nederlande oorgebring, waar dit o.m. in 1547 en 1550 (*Fort Rammekens, Grol*) toegepas is. Belangrik is ook dat die hertog van Alva in 1567 'n dwangkasteel in die vorm van 'n reëlmatige vyfhoek met groot bastions in die Scheldestad Antwerpen laat bou het wat, aldus maj. Schukking, 'n voorbeeld vir soortgelyke forte sou word. In die stad Groningen het, in 1569, 'n soortgelyke sterkte verrys.

4 Die opkoms van die „Oudnederlandse stelsel“

Die dreigende gevare tydens die eerste tienjarige jare van die Tachtigjarige Oorlog het stedelike en provinsiale owerhede nie in staat gestel om die bestaande vestingwerke stelselmatig te verbeter nie, terwyl 'n nypende gebrek aan geld ook 'n remmende invloed uitgeoefen het.

Terwyl maj. Schukking in sy reeds vermelde studie verklaar dat die toestand van die vestings na 1579, die jaar waarin die noordelike geweste die Unie van Utrecht gesluit het, begin verbeter het, vestig prof. dr. J. Presser in sy werk *De Tachtigjarige Oorlog*, (Amsterdam-Brussel, 1948) aandag op die feit dat die Nederlandse vestingbou veral na die twaalfjarige wapenstilstand (1609-1621) 'n grootse ontwikkeling deurgemaak het. Terwyl dr. Presser laasgenoemde tydperk as 'n stabilisasieperiode op die gebied van die vestingbou bestempel, beskou hy die oorlogstydperk wat daaraan voorafgegaan het as 'n oorgangsperiode waarin die reeds genoemde Italiaanse bevestigingswyse wat gekenmerk was deur grondwalle met swaar bekledingsmure en klein bastions deur die sogenaamde *Oudnederlandse stelsel* vervang is.

Geldskaarste sowel as die bodemgesteldheid het Nederlandse vestingbouers van swaar bekledingswalle, wat besonder hegte fondamente vereis het, laat afsien en op dié wyse het die grondwal een van die kenmerke van die toenmalige Nederlandse vestingbou geword.

Moeilik vernielbaar deur die toenmalige geskut het die breedte van hierdie walle 'n aantal „dooie“ hoeke opgelewer wat vanuit bastions deur die verdedigers met artillerie- of musketvuur bestryk is.

Om dié bestrykingsmoontlikhede so doeltreffend moontlik te maak, het die Nederlandse vestingbouers die bastions aanmerklik groter gebou as hul Italiaanse voorgangers en terselfdertyd die flanke van hierdie verdedigingswerke loodreg op die aangrensende walrigtings tussen die volgende bastions geplaas. Op dié wyse is verseker dat vanuit die flanke van 'n bepaalde bastion die aangrensende walle (*courtines*) en die na buite gerigte voorste gedeeltes (*faces*) van die aangrensende bastions doeltreffend deur vuur van die verdedigers bestryk kon word.

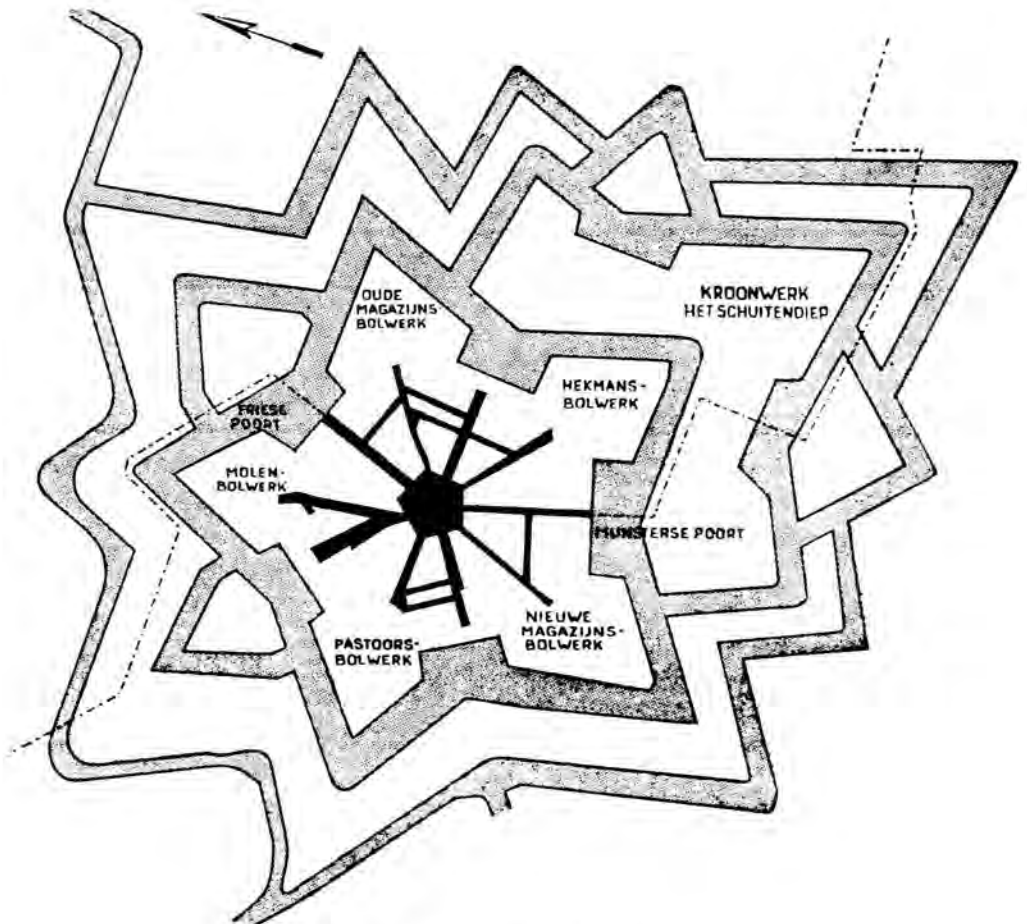
5 Simon Stevin

Bogenoemde en ander nuwighede is, aangepas by die besondere eienskappe van die Nederlandse bodemgesteldheid, deur die beroemde Simon Stevin (1548-1620), afkomstig van Brugge, in die vorm van 'n organiese geheel bekend as die *Oudnederlandse fortifikasiestelsel*, saamgesnoer.

Die lewensloop en veelsydige verdienstes van hierdie Suid-Nederlander, een van 'n groep wat 'n belangrike rol in die Nederlandse Republiek gespeel het, is o.m. deur dr. J. en A. Romein in *Erfslaters van onze beschaving*, (Amsterdam, 1938) beskrywe. Kort na 1570 het hy Vlaandere vaarwel gesê en, na omswerwings deur Europa, na 1580 tot vestiging in Noord-Nederland oorgegaan. Stevin het o.m. aan die Universiteit van Leiden gestudeer, waar hy mettertyd professor in die wiskunde sou word. Hy was leermeester en raadgewer van Prins Maurits o.m. met betrekking tot die verdrywing van die vyandelike leërs uit die grondgebied van die jong Republiek.

Op vestingsboukundige gebied het hy sy *Stercktebouwing* (1594) en sy *Stercktebou door Spilsluysen* (1607) geskrywe. In hierdie werke het hy 'n wiskundige stelsel vir die bou van versterkings en die stelselmatige aanwending van water as 'n verdedigingsgordel ontvou. Tot vandag toe beskou gesaghebbende skrywers hom as die geestelike vader van die reeds genoemde stelsel wat — in 'n eenvoudige vorm uitgevoer — nie alleen in die Nederlandse Republiek nie, maar ook in die toenmalige Nederlandse vestigings buite Europa en elders op 'n grootskaalse wyse toegepas is.

Vir hierdie vereenvoudiging was, aldus maj. Schukking sowel as C. A. de Bruijn en H. R. Reinders, in *Nederlandse Vestingen*, (Bussum, 1967), nie alleen die Franse wiskundige Samuel Marolois (1572?-1628), die skrywer van 'n gesaghebbende werk oor vestingbou wat in 1627 in Nederland vertaal is, verantwoordelik nie, maar veral die Leidse medikus van Poolse herkoms Adam Freitag (1608-1650). Sy werk het in 1630 in Leiden verskyn en is tweemaal in Nederlands herdruk asook in Duits en Frans vertaal.

Bourtange — 'n Voorbeeld van 'n vyfhoekige sterkte.
Bourtange — An example of a pentagonal stronghold.

6 Die Fort „De Goede Hoop”

Aangaande die bou van die *Fort de Goede Hoop* aan die suidpunt van ons land is ons besonder goed ingelig deur die *Dagregister gehouden by den oppercoopman Jan Anthonisz van Riebeeck*, soos versorg deur prof. dr. D. B. Bosman en prof. dr. H. B. Thom (Kaapstad, 1952), deur prof. dr. E. C. Godée Molsbergen in *De Stichter van Hollands Zuid-Afrika Jan van Riebeeck* (Amsterdam, 1912), en sy *Jan van Riebeeck en sy tyd*, (Pretoria, 1968), maar veral deur Anna C. Ras in haar voortrefflike studie *Die Kasteel en ander vroeë Kaapse vestingwerke 1652-1713*, (Kaapstad, 1959). Die geld ook vir die beskrywing van die grondplan en die afmetings.

Op 9 April 1652 het Van Riebeeck aan land gegaan en *daer het fort desen dach t-eenmael heeft afgestecken ende savonts wederom nae boort gevaren*, aldus die *Dagregister* (p. 25).

In Godée Molsbergen se werk is op p. 140 o.m. vermeld dat Jan van Herwaarden die kommandeur by die bou van die fort uitstekende dienste bewys het, en dieselfde skrywer voeg daaraan toe: *Onder de Stedendwinger, Prins Frederik Hendrik, had hij gediend en zich het graafwerk vertrouwd gemaakt.*

Op watter wyse 'n grondplan vir 'n vesting of fort uitgesit is, is op 'n afbeelding in die publikasie van De Bruijn en Reinders (p. 16) afgebeeld. Op dié afbeelding is die beoogde vesting 'n vyfhoekige versterking, terwyl die Kaapse *Fort de Goede Hope* in die vorm van 'n reëlmatige vierhoek beplan was (Ras, p. 9), met defensielynne ooreenkomstig die konstruksiewerkwyse van die versterkingskuns.

Nie alleen bestempel die loodregte stand van die flanke van die bastions ten opsigte van die *courtines* Van Riebeeck se fort as 'n tipiese voorbeeld van die *Oudnederlandse stelsel* nie, maar hierdie feit word nog versterk deur die gedagte om die water uit die naburige riviertjie na die fortgrag te lei, en net soos dit die gewoonte in die moederland was, vir versterkingsdoeleindes aan te wend.

Met verwysing na die grondplan van Van Riebeeck se fort, 'n reëlmatige vierhoek, tref ons in werke soos kol. Schukking se studie oor Nederlandse vestingwerke, die publikasie van De Bruijn en Reinders, die *Kunstreisboek voor Nederland* (Amsterdam, 1960), e.d.m. 'n groot verskeidenheid van voorbeelde aan wat daarop dui dat verskillende vorms in gebruik was. Simon Stevin het veral die reëlmatige seshoek bepleit; die vesting Elburg se grondplan is ten naasteby 'n reëlmatige vierhoek met vier bastions (1580-1592) met, binne die walle, 'n stelselmatig beplande woongebied in blokvorm; die Friese stadje Sloten is in 1581 met vyf bastions versterk; stadhouer Willem Lodewijk het in 1593 besluit om 'n gebastioneerde vyfhoekige versterking by Bourtange aan te lê. Op bevel van prins Willem van Oranje is die dorpie Ruigenhil in 1583 voorlopig versterk. Twee jaar later het die Nederlandse vestingboukundige ingenieur Adriaen Anthonisz dié versterkings voltooi. Later gewysig en verbeter, is hierdie versterking, nou bekend as Willemstad, wat oorspronklik in die vorm van 'n sewehoek aangelê was, tot vandag toe een van die bes bewaarde Nederlandse vestings waarvan die boukundige beginsels grotendeels op die *Oudnederlandse stelsel* berus.

Vyfhoekig was die sitadel van Antwerpen en die dwangkasteel van Groningen wat tydens die ampstydperk van die hertog van Alva (1567-1573) gebou is waarvan afbeeldings in die studie van De Bruijn en Reinders (foto 4, afb. 7) voorkom.

Terwyl laasgenoemde kastele, sowel as die vestings Bourtange en Willemstad, nie deur reeds bestaande stadskerns gebind was nie, het die vorm van bestaande stedelike grondplanne die omwalling van ander stede wel beïnvloed. Enkhuizen het oor ses hele en een halwe bastion beskik; dit is bekend dat die stede Groningen en Amsterdam voor die ontmanteling oor sewentien en sewe-en-twintig bastions beskik het, terwyl in die *V.T.B.-maandschrift De Vesting Hulst* (Antwerpen, 1967; no. 79) die skrywer, H. le Page, melding maak van nege bolwerke (1618-1623), wat saam met die omwalling en drie poorte hierdie voormalige vesting in Zeeuws-Vlaanderen omsluit.

Ander voorbeelde van gebastioneerde Nederlandse vestings, met 'n uiteenlopende aantal bastions, is die volgende: Sluis — dertien bastions, Tholen — sewe bastions, Naarden — ses bastions (1673-1685), Norg (skans) — vier bastions, en Harlingen — sewe bastions.

FORT · DE · GOEDE · HOOP

Die voorloper van die Kasteel / The fore-runner of the Castle.
Deur / By
A. A. TELFORD

Gepubliseer met die vriendelike toestemming van Shell, Suid-Afrika (Edms.) Beperk, Kaapstad.

1. Die bastion „Drommedaris” / The bastion “Drommedaris.” Die bastion „Walvis” / The bastion “Walvis.” 3. Die bastion „Oliphant” / The bastion “Oliphant.” 4. Die bastion „Reijger” / The bastion “Reijger.” 5. Die westelike skermmuur / The west curtain wall. 6. Die „Kat,” ’n soort vestingtoring of binnefort waarheen die garnisoen kon retireer as die hoofort ingeneem is / The “Kat,” a type of keep or inner fortress, to which the garrison could retire if the main fort were taken. 7. Voorraadkamers en die Kommandeur se hoofkwartiere / Storeroom and Commander’s quarters. 8. Die sentrale binnehof / The central courtyard. 9. Kamers vir wagte, ens. / Guard rooms, etc. 10. Kombuis en eetsaal / Kitchen and mess-room. 11. Die ophaalbrug / The drawbridge. 12. Die hoofpoort / The main gate. 13. Die horingwerk aan die seekant van die fort / The hornwork on the sea side of the fort. 14. Hospitaal / Hospital. 15. Timmermanswinkel en nog kombuise vir slawe, ens. / Carpenter’s shop and more kitchens for slaves, etc. 16. Kanonskanse wat die ingang beskerm / Gun emplacements guarding the entrance. 17. Tafelbaai-strand / Table Bay Beach. 18. Die grag, aan al vier kante van die fort / The moat, on all four sides of the fort. 19. Die Varsrivier / The Fresh River. 20. Suidelike horingwerk wat die skaap- en beeskraal uitmaak / South hornwork to form sheep and cattle kraal. 21. Bees- en skaapskure / Cow and sheep sheds.

7 Die Fort Amsterdam (Curaçao)

Met betrekking tot Nederlandse koloniale versterkings uit die eerste helfte van die sewentiende eeu kan die *Fort Amsterdam*, Willemstad, Curaçao, genoem word. Oorspronklik as ’n reëlmatige vyfhoek beplan, waarvan die bolwerke 25 Rynlandse roedes van mekaar verwyder sou wees, het die uiteindelijke fort as gevolg van die weglating van die vyfde bastion ’n langwerpige versterking met vier bastions en ’n rondeel geword. Waar die flanke van die bastions loodreg op die aangrensende *courtines* geplaas is, kan ook hierdie fort wat in 1635 en daaropvolgende jare tot stand gekom het, as ’n voorbeeld van die *Oudnederlandse stelsel* beskou word.

In 1959 het prof. dr. M. D. Ozinga, wat persoonlik ondersoek na die monumente op die eiland Curaçao gaan instel het, ook hierdie fort in sy standaardwerk *De monumenten van Curaçao in Woord en Beeld*, (’s-Gravenhage) beskrywe en die teks met ’n groot aantal tekeninge en fotografiese opnames verlug

8 Die Kasteel „De Goede Hoop”

Dertig jaar nadat met die bou van *Fort Amsterdam* begin is, in Augustus 1665, het goewerneur Isbrand Goske en ingenieur Pieter Dombaer met die *Nieuw Middellburg* in Tafelbaai aangekom. Here XVII het opdrag gegee om ’n nuwe fort, die huidige Kasteel *De Goede Hoop*, aan die Kaap te bou en nog in dieselfde maand het die landmeter-fiskaal, Hendrik Lacus, bygestaan deur genoemde ingenieur, die nuwe sterkte afgemeet.

Dit sou 'n fort met vyf bolwerke of bastions word en, soos ons die kasteel vandag ken, is die opdrag nie alleen ooreenkomstig die instruksies uitgevoer nie, maar tewens in ooreenstemming met die beginsels van die Oudnederlandse fortifikasiesstelsel waarvan die vernaamste kenmerk is dat die bastionflanke reghoekig op die aangrensende *courtines* staan. Tewens is, in die loop van hierdie skets, reeds aangetoon dat die bou van vyfhoekige sterktes in Noord-Nederland veelvuldig voorgekom het.

9 Vauban-Coehoorn

Op grond van hierdie feite is dit dan ook bevreemdend dat P. E. Roux in sy werk *Die verdedigingstelsel aan die Kaap onder die Hollands-Oosindiese Kompanjie, (1652-1759)*, (Stellenbosch, 1925), op p. 5 van sy studie, sonder om deurslaggewende bewyse daarvoor te lewer, tot die gevolgtrekking gekom het dat die Kasteel volgens die Vauban model gebou is.

Soortgelyk is die volgende gevolgtrekkings:

In *Die gedenkwaardighede van Suid-Afrika*, (Pretoria, 1941), is op p. 23 verklaar: *Die Kasteel is vyfhoekig met 'n vestingbolwerk op elkeen van die vyf hoeke . . . In daardie due was hierdie soort kasteel in Europa algemeen.*

In die tweede druk van dieselfde publikasie (Johannesburg, 1949), kom die volgende vermelding op p. 22 voor: *Die ontwerp van die vesting was volgens die beginsels wat in Europa deur die beroemde vestingingenieur van Lodewyk XIV, Sebastian de Vauban, en sy Hollandse tydgenoot, baron Menno van Coehoorn, toegepas is.*

In April 1952 het Fred. Oudschans Dentz in sy hydrae „Het Kasteel van de Kaap de Goede Hoop” (*Heemschut*, Amsterdam), verklaar dat die Kasteel 'n vyfhoek is met bastions naar het systeem van Vauban.

In 1957 het prof. Eric A. Walker in sy werk *A history of Southern Africa*, (London, 1957), p. 44, verklaar: *Pieter Dombaer designed it on the most approved model of Louis XIV's great military engineer, Vauban.*

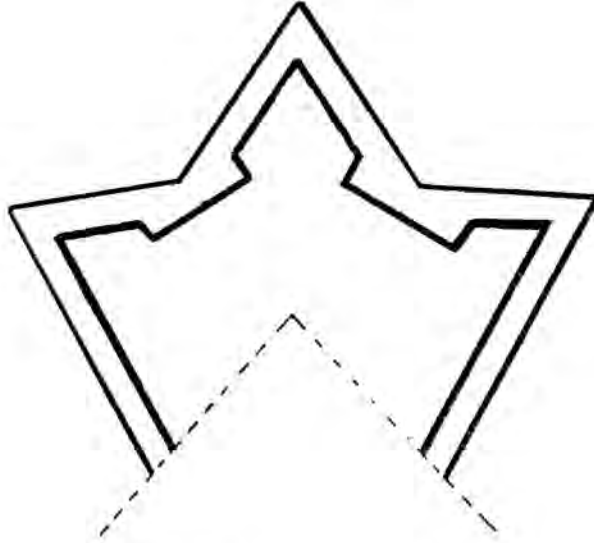
Twee jaar later het mej. Ras op p. 58 van haar voortrefflike studie oor die Kasteel en ander vroeë Kaapse vestingwerke verklaar:

Volgens die projek van die Here XVII, sou die nuwe Fort die vorm aanneem van 'n pentagon, d.w.s. 'n vesting met vyf bolwerke ooreenkomstig die Vauban-sisteem.

Deur nie een van hierdie skrywers is, in die vorm van 'n aantekening of andersins, na 'n dokumentêre bron met betrekking tot die beweerde beïnvloeding deur die latere beroemde Franse vestingsboukundige Vauban insake die grondplan en/of die bastionvorm van die Kaapse Kasteel verwys nie. Dit geld ook vir die opsteller van die beskrywing van die Kasteel in *Die gedenkwaardighede . . .* (2e druk) sowel as ten opsigte van die beweerde beïnvloeding deur die beginsels van Vauban en deur Menno, Baron van Coehoorn.

Die reeds genoemde artikel van Fred. Oudschans Dentz het in Nederland kritiek uitgelok. Namens die bestuur van die Nederlandse *Stichting Menno van Coehoorn* het die reeds herhaaldelik genoemde kol. W. H. Schukking in die Apriluitgawe (1952) van *Heemschut* soos volg op Fred. Oudschans Dentz se uitlating geantwoord:

Dat de bastions van het Kasteel naar het systeem van Vauban zouden zijn geconstrueerd, achten wij niet waarschijnlijk. Aan de hand van de oude vestingtekeningen, in het Algemeen Rijksarchief aanwezig, menen wij te moeten vaststellen dat, zowel voor het oude vierkante fort van 1652, als voor het nog bestaande vijfhoekige van iets latere tyd, het Oud-Nederlandse stelsel van vestingbouw is toegepast, he'welk vooral door Marolois en Freitag (1616-1630) is beschreven. Dit toch is o.a. gekenmerkt door bastions met rechthoekige flanken en het ontbreken van de, later door Vauban en Coehoorn ingevoerde, binnenwaarts gebogen flanken en orillons op de hoeken der bastions.

*Kroonwerk (Oudnederlandse stelsel),
Crownwork (Old Dutch System).*

Stichting Menno van Coehoorn.

Voorts het kol. Schukking, met verwysing na 'n uitgawe van prof. Eric Walker se genoemde werk van voor 1957, verklaar dat Vauban, volgens P. Lazard se Paryse proefskrif van 1934, (p. 141), in 1665 nog nie met die stelselmatige verbetering van Franse vestings belas was nie. Ook het hy, aldus dieselfde skrywer, op dié tydstip nog geen besondere bekendheid geniet nie. Dit sluit o.i. buitelandse bestudering of navolging van sy beginsels op dié tydstip uit.

Met betrekking tot die vraag of Vauban inderdaad 'n bepaalde stelsel uitgewerk en toegepas het, was G. A. van Kerkwijk reeds in 1846 van oordeel dat dit nie die geval was nie. In sy *Handleiding*, (Breda, 1846, p. 49), het hierdie skrywer dié gedagte ontken. Hierdie mening is in 1912 deur die Duitse skrywer Reuleaux in sy werk *Die geschichtliche Entwicklung des Befestigungswesen*, (Leipzig, 1912), p. 45, nie slegs herhaal nie, maar tewens versterk. Volgens hierdie Duitse skrywer het Vauban in sy nagelate geskifte verklaar dat hy nooit 'n bepaalde vestingboukundige metode toegepas het nie, maar hom steeds by bepaalde plaaslike omstandighede aangepas het. Latere skrywers het, aldus Reuleaux, pogings aangewend om sy uitgangspunte tot bepaalde stelsels te groepeer.

Van belang is ook kol. Schukking se vermelding dat sowel Vauban as Coehoorn by die bastionbou die beginsel van geboë flanke ingevoer het, terwyl hulle *oreillons*, m.a.w. 'n geboë toring in die skouerhoek (*saillant*) van 'n bastion opgerig het². Die bestaande Kaapse Kasteel se bastions vertoon nie hierdie kenmerke nie.

10 *Die betekenis en verdienstes van Coehoorn*

In sy *Grepen uit de geschiedenis . . .* (pp. 12-13) beskrywe maj. Schukking die ontwikkelingsgang wat van toepassing van die *Ou Nederlandse fortifikasiestelsel na die Nuwe Nederlandse stelsel* gelei het, 'n proses van verandering wat traag verloop het en eers na die oorlog van 1672-1674, m.a.w. nadat met die bou van die huidige Kaapse Kasteel begin is, geleidelik vorm begin aanneem het.

Tydens dié oorlog het die toonaangewende kringe in die Nederlandse Republiek, as gevolg van Sebastian le Prêtre Vauban se suksesse tydens die beleëringsoorlog van dié jare, besef dat die *Oudnederlandse* stelsel uitgedien was.

Menno, Baron van Coehoorn (1641-1704) sou daarin slaag om — as een van die toonaangewende Europese vestingboukundiges en groot teenstander van Vauban — die Nederlandse vestingbou by die nuwe vereistes van sy tyd aan te pas.

Gebore naby Leeuwarden het hierdie veelsydige vestingboukundige, wat o.m. 'n besondere mortier (1674) uitgevind en die vestingplan vir Coevorden (1680) ontwerp het om allereers as militêre aanvoerder van stadhouer-koning Willem III (1672-1702), maar tewens as vestingboukundige ingenieur en aanvaller en verdediger van vestings onderskei.

Sy groot bekendheid het hierdie beroemde Nederlandse vestingboukundige o.m. by die beleërings van Keizersweer en Bonn (1689) en deur die verdediging (1692) en herowering van Namen verwerf, terwyl hy 'n groot aantal Nederlandse vestings (o.m. Bergen op Zoom) ontwerp en uitgevoer het in sy hoedanigheid as opper-vestingboumeester van die Republiek (1695-1704).

Coehoorn se baanbrekende beginsels wat die intrede van die *Nieuwnederlandse* stelsel beteken het, is in 1685 in sy beroemde werk *Nieuwe Vestingbouw op een natte of lage Horisont* beliggaam¹. Die vestingbouwyse wat in hierdie werk, wat o.m. in Frans en Duits vertaal is, omskrywe is, het voortgespruit uit die Nederlandse bedoemgesteldheid en, aldus 'n brosjure van die *Stichting Menno van Coehoorn*, uit die noodsaaklikheid om die vaderlandse grond en die volksvryheid teen vreemde geweld te verdedig.

11 Die „Stichting Menno van Coehoorn”

Uit onkunde, aldus 'n skrywer van omstreeks 1915, aangaande die verdienstes van Menno, Baron van Coehoorn, het die nageslag die verdienstes van hierdie geniale vestingboukundige nie altyd na waarde geskat nie.

In 1932 het daar 'n verandering ten goede ingetree en het, met genl. C. J. Sniijders as voorsitter, die geregistreerde *Stichting Menno van Coehoorn* sy verskyning in Nederland gemaak.

In België, is deur die totstandkoming van 'n soortgelyke organisasie, die nagedagtenis van Simon Stevin geëer. In die stigtingsakte van eersgenoemde organisasie is die doelstellings soos volg omskrywe:

De Stichting stelt zich ten doel de instandhouding te bevorderen van oude, buiten militair gebruik gestelde vestingwerken in Nederland, als gedenktekenen van Geschiedenis en Kunst en als natuurmonumenten, zoodoende bij te dragen tot het bewaren van zinrijke overblijfselen en eerbiedwaardige traditie uit ons nasionaal verleden en tevens in het Nederlandsche volk den zin voor kunst- en natuurschoon te ontwikkelen en te bevorderen.

Tydens sy bestaan het die Stigting reeds velerlei belangrike werksaamhede verrig en die Nederlandse publiek vestingbewaringsbewus gemaak. Op dié wyse is daarin geslaag om ook 'n gedeelte van die vestingboukundige monumente te bewaar uit 'n tydperk wat aan die geskiedenis van ons land voorafgegaan en wat — soos aange-ton is — ook op vestingboukundige gebied ten nouste daarmee verbind was.

12 Coehoorn se naam verbind aan ons eertydse vestingwerke

Dat in 'n gedeelte van hierdie oorsig nadruk gelê is op Menno, Baron van Coehoorn, spruit ook gedeeltelik voort uit die feit, dat sy naam verbind was aan 'n verdedigingswerk, t.w. 'n linie wat, aldus P. E. Roux (p. 14), deur Franse ingenieurs wat tydens hul reis na die ooste tydelik aan die Kaap vertoef het, ontwerp is en tussen die Kasteel en Duiwelskop geloop het.

Dié verdedigingswerk, 'n battery, wat deur goewerneur Cornelis Jacob van de Graaff aangelê is, het — aldus dieselfde skrywer — as *Coehoorn* bekend gestaan¹.

AANTEKENINGE

- 1 *Vauban*, (Paris, 1934), p. 141.
- 2 Voorbeelde van dergelike bastions kom in De Bruijn en Reinders, pp. 15-18, voor. 'n Vestingfront van Vauban is op p. 21 van dieselfde werk afgebeeld.
- 3 Uit hierdie kort lewensskets van Menno, baron von Coehoorn en die tydstip waarop hy sy nuwe vestingboukundige gedagtes geformuleer het (1685), blyk o.i. duidelik dat dié gedagtes die bouwyse van die Kaapse Kasteel (1665) nie kon beïnvloed het nie.
- 4 Ten slotte 'n woord van dank aan die sekretaris van die *Stichting „Menno van Coehoorn,”* reserwekapt. C. A. de Bruijn, van Oegstgeest, Nederland, vir sy onbaatsugtige hulp en geesdriftige medewerking om belangrike gegewens aan die opsteller beskikbaar te stel.
Belangstellende lesers word, vir verdere studie, na die werke verwys wat in die teks genoem is.

